

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA PT. „JUBILEUSZ 165-LECIA POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK”. Poznań, 11-12 lutego 2022 r.

DOI: 10.4467/26578646ZKNT.23.013.18895

Celem zorganizowanej 11-12 lutego 2022 r. konferencji naukowej, było uczczenie 165. rocznicy powołania do życia Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Z okazji jubileuszu wśród wielu zorganizowanych atrakcji, właśnie to wydarzenie cieszyło się największym zainteresowaniem, o czym świadczyć może duża ilość zgłoszonych i przedstawianych referatów. Pomimo, że obrady toczyły się online na platformie Zoom z powodu restrykcji związanych z zagrożeniem epidemiologicznym COVID-19, prelegenci wstawili się w komplecie. Tematyką wystąpień była historia i dziedzictwo PTPN, ale także historia agend Towarzystwa (Biblioteki, Wydawnictwa, Muzeum im. Mielżyńskich, Działu Ludoznawczego itp.). Referaty dotyczyły również działalności i dziejów Wydziałów oraz Komisji PTPN, losów i problematyki zbiorów towarzystwa oraz współpracy z innymi stowarzyszeniami naukowymi. Pokazane zostały też sylwetki zasłużonych członków, a także historia gmachu PTPN. Warto też podkreślić, że w ciągu dwóch dni trwania, obrady zostały podzielone na pięć paneli, a w każdym można było wysłuchać trzech referatów.

Fot. 1. Od lewej Patrycja Krawczyk, mgr inż. Waldemar Wiglusz, prof. Krzysztof Walczak – fot. Ewa Obała

Fot. 2. Prof. Ewa Andrysiak, prof. Filip Kaczmarek – fot. Ewa Obala

Otwarcia konferencji dokonał prezes PTPN **prof. UEP dr hab. Filip Kaczmarek** podkreślając wydarzenia związane z powstaniem towarzystwa w 1857, w trudnym czasie zaborów. Tuż po tym rozpoczęły się obrady, w których pierwszy panel poprowadził **dr Norbert Delestowicz** (dyrektor Biblioteki PTPN). Rozpoczął **dr Jarosław Matysiak** (Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddział w Poznaniu) referatem pt. „Materiały do dziejów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w zasobie PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu”, w którym prelegent przedstawił historię tej instytucji oraz jakie od samego początku materiały gromadzi, opracowuje i udostępnia, skupiając się na zasobach od najważniejszych darczyńców, dotyczących PTPN. Kolejnymi prelegentami byli **prof. UAM dr hab. Małgorzata Mazurek** i **prof. UAM dr hab. Aliana Zajadacz** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Panie omówiły dzieje Komisji Geograficzno-Geologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk od jej powstania po współczesność, przybliżając osoby prowadzące to Stowarzyszenie, takie jak prof. Stanisław Pawłowski, doc. Rajmund Galon i inni. Wspólny referat mieli **dr Andrzej Kostrzewski** (który wygłosił referat), **prof. UAM dr hab. Iwona Piotrowska**, **prof. UAM dr hab. Grzegorz Rachlewicz** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), prezentując w nim udział organizatorów poznańskiego ośrodka geograficznego w działalności Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w czym szczególne zasługi mieli: prof. Stanisław Pawłowski, prof. August Zierhoffer i prof. Bogumił Krygowski.

W drugiej części przewodniczył **prof. UAM dr hab. Damian Szymczak**. Jako pierwsza wystąpiła **prof. UAM dr hab. Magdalena Walter-Mazur** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) z tematem „Muzykolodzy w szeregach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, pokazując sylwetki muzykologów będących członkami PTPN, m.in. takich jak: ks. Józef Surzyński, ks. Wacław Gieburowski, prof. Łucjan Kamiński, prof. Adolf Chybiński. Następnym wykład mówiący o współpracy

Młodzieżowego Towarzystwa Przyjaciół Nauk z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk przedstawił **dr Norbert Delestowicz** (Biblioteka PTPN). Wspomnił w nim, że istotą powstania młodzieżowego stowarzyszenia (powołanego w 1972 r.), było otoczenie opieką najzdolniejszych uczniów szkół średnich z Poznania, a także pomoc w rozwoju ich zainteresowań naukowych. Ostatni przed przerwą przemawiał **prof. UEP Filip Kaczmarek** (PTPN, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu), który skupił się na Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk jako centrum dziedzictwa. Zaznaczył, że majątek będący w zasobach towarzystwa w różnych instytucjach łączy wspólny cel – upowszechnianie, interpretowanie i ochrona dziedzictwa.

W trzecim panelu moderatorem był **prof. UAM dr hab. Maciej Dorna**, a zainaugurował go **dr Andrzej Prinke** (Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddział w Poznaniu) referatem „Antenaci poznańskiej archeologii w Towarzystwie Przyjaciół Nauk Poznańskim (1857–1914)”. Mówił w nim o ojcach poznańskiej archeologii w okresie amatorskich początków, wymieniając m.in.: Maksymiliana Studniarskiego, Albina Góreckiego, Władysława Wierzbińskiego, Hieronima Feldmanowskiego, Bolesława Erzepkiego, Władysława Jażdżewskiego, Leona Wegnera, Antoniego Białeckiego, Kazimierza Szulca, Bolesława Domaradzkiego, Klemensa Koehlera, Ericha Blume. Kolejno głos zabrał **prof. Janusz Skoczylas** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) wypowiadając się na temat badań surowców mineralnych Józefa Brunona Szafarkiewicza w Pracowni Chemicznej Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Dotyczyło to różnych aspektów działalności przedstawianego przyrodnika, pedagoga i działacza społecznego. Dalej wykład dał **dr Bartłomiej Garczyk** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) skupiając się na Kazańczykach w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk - Witoldzie Orłowskim (lekarzu internście) i Tadeuszu Banachiewicz (astronomie, matematyka, geodecie), czyli dwóch członkach PTPN związanych z Uniwersytetem w Kazaniu.

Po przerwie czwartą część konferencji poprowadziła **Patrycja Krawczyk**, a rozpoczęła je **mgr Agnieszka Murawska** (Muzeum Narodowe w Poznaniu) mówiąc o numizmatycznych darach Seweryna Mielżyńskiego dla Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu na tle darowizn innych ofiarodawców, opierając swój wywód na zachowanych spisach podarowanych monet. Kolejny temat „Co kryją w sobie książki? Kilka przykładów z księgozbioru rodziny Mielżyńskich znajdującym się w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” wygłosił **doktorant UAM mgr Szymon Bauman** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), dając przykłady umieszczonych w książkach proweniencji, wpisów, dedykacji, autografów, pieczęci, nalepek firmowych księgarni, a także pozostałości w egzemplarzach np. rachunków. Na koniec przed przerwą o „Muzeum im. Mielżyńskich w okresie Wielkiej Wojny” opowiedziała **mgr Alina Kucharska** (Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk). Zajęła się przede wszystkim historią powstania muzeum dzięki Mielżyńskim przy PTPN oraz gmachami, które pełniły rolę siedziby w poszczególnym etapach dziejów działalności muzeum.

W ostatnim piątym panelu będącym pod opieką **mgr Aliny Kucharskiej** można było wysłuchać **mgr Dobrosławę Gucię**, która przedstawiła historię i działalność Koła Towarzystwa w Poznaniu oraz nawiązała do najważniejszych postaci z nim związanych. Koło powstało najpierw pod nazwą „Polskie Kasyno Poznańskie”, działało w „Bazarze”, a pierwszymi członkami dyrekcji zostali: Karol Marcinkowski, Cyprian Jarochoński, Stanisław Kolanowski, Karol Libelt i Matecki. Celem powołania koła, było stworzenie

centrum życia towarzyskiego i były w nim organizowane przez członków: bale, wieczory taneczne i literackie, wykłady, spotkania, koncerty itp. Następnym wystąpił **mgr Wojciech Ziółkiewicz** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) mówiąc o „Szerzeniu oświaty pomiędzy ludem” w zaborze pruskim, mając na względzie działalność Towarzystwa Oświaty Ludowej (1872–1878). Zaznaczył, że wcześniej już zakładane były biblioteki w środowiskach robotniczych, rzemieślniczych, kupieckich, wiejskich, jak również przez osoby prywatne – np. ziemiaństwo, duchowieństwo, ale nie cieszyły się one zainteresowaniem czytelników. Stąd wyniknęła potrzeba powstania TON, by przedstawiciele tych środowisk uczyli pisanie i czytanie po polsku w szkołach pruskich oraz żeby przekazywano wiedzę z historii, geografii i kultury narodowej. Wśród najaktywniejszych działaczy Towarzystwa byli m.in.: Franciszek Dobrowolski, Władysław Bentkowski, kardynał Mieczysław Ledóchowski, Jan Rymarkiewicz, Ignacy Danielewski. Ostatni w tym dniu referował **dr Krzysztof Prętki** (Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu), dając przykład działającego w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk Kazimierza Filipa Wize (1873-1953) – lekarza psychiatrii, filozofa, filozofa medycyny, mikrobiologa, entomologa, poety, tłumacza poezji i działacza społecznego.

Po każdym panelu prowadzone były ożywione dyskusje, zadawano wiele pytań i udzielano odpowiedzi, wnoszono uwagi i przekazywano dodatkowe informacje. Wzbogacało to jeszcze bardziej przebieg konferencji, przynosząc kolejne informacje merytoryczne, ale także miłą atmosferę.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się szóstym panelem, w którym moderatorem był **prof. UAM dr hab. Rafał Dobek**. Pierwszy głos zabrał **dr Józef Djaczenko** (Stowarzyszenie Uniwersytet Międzypokoleniowej Integracji – Nauka i Kultura) mówiąc o pierwszym prezesie PTPN Augustcie Cieszkowskim, działającym między mesjanizmem a pozytywizmem. Warto zaznaczyć, że prezes ten był ziemianinem, ekonomistą, działaczem społecznym i politycznym, filozofem, jednym z założycieli Ligi Narodowej Polskiej, członkiem Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim i członkiem honorowym Towarzystwa Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu. Dalej wykład dał **prof. UAM dr hab. Maciej Dorna** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) obecny przewodniczący Komisji Historycznej PTPN, przedstawiając zarys dziejów tejże komisji. Następnym prelegent **prof. Jan Skuratowicz** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przekazał informację na temat gmachu PTPN oraz innych polskich inicjatyw budowlanych XIX wieku. Kolejny temat „Przeobrażenia dwóch przybytków: sztuk pięknych i ducha przeszłości w gmachu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” zaprezentowała **dr inż. arch. Gabriela Klause**, pokazując mapy, projekty budowlane, wnętrza budynków i inne materiały na ten temat.

Przewodniczącą siódmej części obrad była **dr Anna Kryszak** zapraszając do głosu **mgr. Michała Heintzena** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), który omówił temat „Klasycyzująca poezja poznańskiego nauczyciela i członka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk – Józefa Kalasantego Jakubowskiego (1788–1877)”, zajmując się twórczością przedstawianej postaci. Jako drugi wystąpił **mgr Michał Miłolańczak** (Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku), który również mówił o Józefie Kalasantym Jakubowskim - artyście, rzeźbiarzu, filantropie, nauczycielu i społeczniku. Ostatnia przed przerwą referowała **mgr Paulina Dawid** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) przedstawiając temat „Strażniczka historii nauki. W 15-stą rocznicę

Fot. 3. Prof. Krzysztof Walczak
– fot. Ewa Obala

listach i historycznych kartotekach wymiany.

Następny wykład dał **prof. AKal Krzysztof Walczak** (Akademia Kaliska im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk - prezes) referatem pt. „Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i jego działalność w ramach społecznego ruchu naukowego w Wielkopolsce”, w którym zaprezentował historię i działalność swojego stowarzyszenia. A w ramach współpracy pomiędzy KTPN i PTPN, profesor wskazał m.in. wymianę informacji i wydawnictw regionalnych mówiących o Kaliszu i Wielkopolsce, ukazujących się w wydawnictwie kaliskiego towarzystwa. Czwartym prelegentem był **mgr inż. Waldemar Wiglusz** (Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemysłu) relacjonując „Jubileuszowe perypetie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu”. Przed przerwą wystąpił jeszcze **prof. UMCS dr hab. Mariusz Korzeniowski** (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) mówiąc o „Polskim Towarzystwie Naukowym w Kijowie w latach 1917–1919”, skupiając się na społeczności polskiej, która wyemigrowała na Ukrainę (w tym ziemiaństwie, inteligencji, uczonych) zawiązując tam stowarzyszenie na potrzeby działań i zintegrowania tego środowiska.

Dziewiątemu panelowi przewodniczył **dr Norbert Delestowicz**, zapraszając **prof. Jarosława Włodarczyka** (Polska Akademia Nauk) do wystąpienia pt. „De revolutio-

śmierci dr Anny Marciniak”. Referentka wyeksponowała postać kierowniczki Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddział w Poznaniu, a także jej duży dorobek naukowy.

Ósmą część debat prowadziła **Patrycja Krawczyk**, a rozpoczął ją **prof. SWPW dr hab. inż. Zbigniew Paweł Kruszewski** (Szkola Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku) wystąpieniem pt. „Relacje Towarzystwa Naukowego Płockiego z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk”, wspominając współpracę pomiędzy towarzystwami, wspólne kongresy, wagę ich istnienia oraz bogactwo zbiorów obu zaprzyjaźnionych towarzystw. Kolejny temat o współpracy Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk w zakresie wymiany wydawnictw – przedstawiła **dr Agnieszka Fluda-Krokos** (dyrektor Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie) dając przykłady z zapisów w księgach akcesyjnych, sporządzonych

nibus” Mikołaja Kopernika: 1543, 1566, 1617 ze zbiorów Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, w którym prelegent zajął się historią tego słynnego kopernikańskiego dzieła. Kolejny referat zaprezentowała **dr Ania Kryszak** (Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk) omawiając „Rolę Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w obchodach czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu” i pokazała zebrane materiały, które zachowały się po uroczystości 400-lecia urodzin słynnego astronoma, takie jak: wydawnictwa Ignacego Polkowskiego, mowę Karola Libelta z 19 lutego 1873 r., sprawozdanie z wydania pamiątek, podpisane przez K. Libelta i H. Feldmanowskiego itp. Pani doktor zauważyła, że jubileusz stał się dumą Polaków i był manifestacją podkreślającą jedność narodową w czasach zaborów. W dalszej części obrad referat na temat „Próba charakterystyki struktury proveniencyjnej zasobu starych druków Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” przedstawił **prof. UAM dr hab. Piotr Pokora** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), skupiając się na zachowanych pieczęciach i drukach, w tym: Seweryna Mielżyńskiego, Biblioteki Mielżyńskich, Biblioteki Ciecierskich z Ciechanowca, Baltazara Ciecierskiego, Biblioteki Cieszkowskich z Wierzenicy, Kasyna Gostyńskiego, Jana Koźmiana, Alessandra Albani, Zygmunta Augusta, Piotra Vedelicusa, Benedykta Izdbieńskiego, Maximiliana Brauna, Leona Wituskiego, Ludwika Gąsiorowskiego, Aleksego Prusinowskiego, a także opactwa benedyktynów. Kończąc panel głos zabrał **mgr Jakub Łukaszewski** (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) mając „Kilka uwag o starych drukach z Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w zbiorach Biblioteki

Fot. 4 Prof. Ewa Andrysiak
– fot. Ewa Obała

Uniwersyteckiej w Poznaniu”. Referent przedstawił przedwojenne inwentarze i katalogi alfabetyczne, inwentarze powojenne, skontrum starych druków (1996 r. i uaktualnione 2014 r.) i katalogi kartotekowe dotyczące najcenniejszych zabytków piśmienniczych należących do PTPN, a przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej.

Dziesiąta część dyskursu, której moderatorem był **prof. UEP dr hab. Filip Kaczmarek**, kończyła dwudniową konferencję naukową. **Prof. Zbigniew Jasiewicz** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) omówił temat „Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk a Oskar Kolberg i jego prace”, w którym opowiedział o wybitnym etnografie, folklorystyce i kompozytorze związanym z PTPN.

Następna **prof. UŁ dr hab. Ewa Andrysiak** (Uniwersytet Łódzki) przybliżyła postać Alfonsa Parczewskiego – prawnika, historyka, etnografa, regionalisty i rektora Uniwersytetu Wileńskiego i jego związkach z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk, dając przykłady współpracy naukowej ponad zaborami. Kolejny temat „Błogosławiony w szeregach towarzystwa – ślady działalności Edmunda Bojanowskiego na podstawie jego dzienników, korespondencji oraz prac, szkiców i notatek” pokazał **lic. Piotr Pietryga** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Prelegent zwrócił uwagę na działacza społecznego, twórcę ochronek wiejskich, tłumacza, założyciela Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Marii Panny i błogosławionego kościoła katolickiego. Dalej referat poświęcony nestorowi numizmatyków polskich przedstawiła **mgr Joanna Baron-Grzesiak**, ukazując w nim postać profesora Mariana Gumowskiego w świetle donosu złożonego w 1940 r. do Gestapo przez ówczesnego dyrektora Kaiser Friedrich-Museum Posen. Ostatni wykład dał **dr Wojciech Brillowski** (Instytut Historii UAM), który skupił się na portrecie Stanisława Poniatowskiego ze zbiorów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, porównując różnice pomiędzy zachowanymi obrazami.

Konferencję zamknęli prezes PTPN **prof. Filip Kaczmarek** oraz dyrektor Biblioteki PTPN **dr Norbert Delestowicz**, dziękując wszystkim prelegentom, organizatorom, gościom i słuchaczom. Obrady, które miały miejsce, dokonały pewnego rodzaju podsumowania 165-lecia działalności towarzystwa jak i jego członków, prezentacji Biblioteki oraz pokazania współpracy z innymi stowarzyszeniami. Było to bardzo wartościowe spotkanie naukowe, które przyniesie opracowanie w postaci publikacji pokonferencyjnej.

Ewa Obala